

לומדים ביחד

מה השאלה שלך? - חיים של בירור, חיים של משמעות

ברוב התרבויות המסורתיות, ההורים והמורים אמורים ללמד, להדריך ולצוות. תפקידו של הילד הוא לציית. "ילדים צריכים להיראות, לא להישמע", אומר ניב אנגלי ישן. "ילדים, שמעו תמיד בקול הוריהם, כי רצוי הדבר לפני האלוקים", אומר טקסט נוצרי מפורסם. סוקרטס, שלימד את שומעיו לשאול שאלות, נידון משום כך באתונה למוות בעוון השחתת הנוער. מה גישת היהדות בעניין הטלת ספק ושאלת שאלות קיומיות ומהותיות? האם היהדות מאמינה ב"אמונה עיוורת" או בדיון מעמיק על הנחות היסוד שלה? על כך ביחידה הבאה.

1

קראו: מתוך ההגדה של פסח

פִּנְגֵּד אֶרְפָּעָה בָּנִים דְּבָרָה תּוֹרָה. אֶחָד חָכָם, וְאֶחָד רָשָׁע, וְאֶחָד תָּם, וְאֶחָד שָׂאִינוּ יוֹדֵעַ לִשְׁאֹל.

חָכָם מָה הוּא אוֹמֵר? מָה הָעֲדוּת וְהַחֲקִים וְהַמְשָׁפְטִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם? וְאֵיךְ אֶתָּה אֹמֵר לוֹ כְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח...

רָשָׁע מָה הוּא אוֹמֵר? מָה הָעֲבֻדָּה הַזֹּאת לָכֶם? לָכֶם - וְלֹא לוֹ. וְלִפִּי שְׁהוֹצִיא אֶת עַצְמוֹ מִן הַכָּלָל כְּפָר בְּעֶקֶר... וְאָמַר לוֹ: בְּעֶבֶר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם. לִי - וְלֹא לוֹ. אֵילּוּ הָיָה שָׁם, לֹא הָיָה נִגְאָל.

תָּם מָה הוּא אוֹמֵר? מָה זֹאת? וְאָמַרְתָּ אֵלָיו: בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ ה' מִמִּצְרָיִם, מִפֶּתַח עֲבָדִים.

וְשָׂאִינוּ יוֹדֵעַ לִשְׁאֹל - אֶתָּה פֶּתַח לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר, בְּעֶבֶר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם.

← נסו לדון: ארבעת הבנים של פסח - מה הם? לפי איזו קטגוריה הם מחולקים?

← האם קיימת הדרגה כלשהי בסדר בו מוצגים הבנים [חכם, רשע, תם, שאינו יודע לשאול]?

2

פעמים רבות נראה ששאלת שאלות נועדת כדי לדעת משהו שלא ידענו עד היום או כדי לגלות גילויים חדשים שאחרים יודעים עליהם ואנחנו לא. סביב פסח נראה ששאלת שאלות היא עניין חשוב בפני עצמו, בלי קשר לתשובה שתתקבל. קראו:

שולחן ערוך הלכות פסח סימן תעב טז - תעג ז

מצוה לחלק לתינוקות [לילדים קטנים] קליות [ממתקים] ואגוזים, כדי שיראו שינוי וישאלו.

[לאחר הקידוש בליל הסדר]...מוזגין לו מיד כוס שני, כדי שישאלו התינוקות [הילדים] למה שותים כוס שני קודם סעודה. ואם אין חכמה בבן, אביו מלמדו. אם אין לו בן, אשתו שואלתו; ואם לאו, הוא שואל את עצמו. ואפילו תלמידי חכמים שואלים זה לזה...

← מדוע יש לשנות את מנהגי הסעודה בליל הסדר? מה החשיבות הגדולה של שאלת הילדים?

← אדם שעורך ליל סדר בעצמו צריך לשאול את עצמו ולענות לעצמו. חישובו - האין זה משונה? מה לדעתכם חשיבות השאלות גם ללא קשר לתשובה שתתקבל?

3

דברים פרק ד, לב-לה

כִּי שָׁאֵל נָא לְיָמִים רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֶיךָ.. הִנֵּהיָה פִּדְכָר הַגָּדוֹל הַזֶּה אוֹ הַנִּשְׁמָע כְּמֹהוּ: ... הִנֵּסָה אֱלֹקִים לְכוֹא לְקַחַת לוֹ גֹּי מִקְרֵב גֹּי בְּמִסֹּת בָּאֹתָת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבְיָד חֲזָקָה וּבְזֹרֹעַ נְטוּיָה .. כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם ה' אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרָיִם לְעֵינֶיךָ: אֶתָּה הִרְאֵת לְדַעַת כִּי ה' הוּא הָאֱלֹקִים אֲיֵן עוֹד מְלַבְּדוֹ:

← התורה מבקשת מאיתנו לשאול ולברר על ההיסטוריה של העם היהודי. מדוע לדעתכם חשוב לעם להכיר את עברו?

הרבי מנחם מנדל מלובביץ', "הבן החמישי", אגרת משנת תשי"ז

חג הפסח מתחיל ב"כי ישאלך בנך", "והגדת לבנך". ויש כמה וכמה אופנים בשאלה ובתשובה – בהתאם לארבעת סוגי ה'בנים': חכם, רשע, תם ושאינו יודע לשאול. לצד השוני של ארבעת הבנים והיותם הפכיים זה מזה – יש להם שותפות: אפילו הרשע שרוי גם-כן בעבודת ה'סדר'. והוא מתעניין.. אבל לצערנו.. יש עוד סוג של בנים: הבן שאינו נמצא כלל ב'סדר'. הוא אינו שואל קושיות, מכיוון שאין לו שייכות כלל.. עם דינים ומנהגים יהודים.. אל הילדים האלה חייבים להתמסר.. במסירות נפש ובאהבת ישראל.. ולהשיבו אל שולחן הסדר היהודי.

← מי הוא "הבן החמישי" עליו כותב הרבי מלובביץ?

← דונו: מדוע "לא להתעניין" ו"לא לשאול" הם דברים חמורים כל כך בעיני היהדות?

לסיום- קראו את הציטוטים ממאמרו של הרב יונתן זאקס:

הרב הלורד יונתן זאקס / [0202-8491, בריטניה] הכורח לשאול שאלות, עלון קרוב אלין, גליון 061

מרתק לראות כיצד מדגישה התורה את הצורך שהילדים ישאלו שאלות.. חז"ל הסיקו.. כי (א) ילדים אמורים לשאול שאלות; (ב) סיפור הפסח צריך להיבנות כתשובה לשאלה של ילד, ולהתחיל בה; (ג) תפקידו של ההורה לעודד את ילדיו לשאול שאלות, ואת הילד שעוד אינו יודע לשאול יש ללמד לשאול.

כל זה אינו טבעי כלל. להפך: הוא חותר בעוז נגד המקובל. ברוב התרבויות המסורתיות, ההורים והמורים אמורים ללמד, להדריך ולצוות. תפקידו של הילד הוא לציית.. ביהדות, ההפך הוא הנכון. ללמד את הילדים לשאול – הוא צו דתי. כך הם גדלים.

היהדות היא תופעה נדירה שבנדירות: אמונה המתבססת על הצגת שאלות, ובכלל זה שאלות עמוקות וקשות הנראות כמערערות את יסודות האמונה.. היהדות איננה דת של ציות עיוור. לפלא הוא: בתורה, העמוסה בתרי"ג מצוות, ובספרות חז"ל הפורטת אותן לפרטיהן ומוסיפה עליהן מצוות דרבנן, אין מילה עברית שמשמעותה "לציית". כאשר נתבקשה מילה כזו לעברית המודרנית, הושאלה המילה "לציית" משורש ארמי. התורה משתמשת לעניין זה בפועל "לשמוע", שאינו מכוון לציית דווקא, אלא עניינו, בלשון ימינו, שמיעה, האזנה, הבנה, הפנמה והיענות. בעומק המבנה של התודעה העברית נמצא הרעיון כי חובתנו הנעלה היא לשאוף להבין את רצון האל, לא רק לציית בעיניים עצומות..

למה? כי אנו מאמינים שהשכל הוא הגדולה במתנות שנתן אלוקים לאנושות.. ההיסטוריון פול ג'ונסון כתב פעם שהיהדות הרבנית היא "מכונה חברתית עתיקת יומין, ויעילה מאוד, לייצור אינטלקטואלים"..

כשבני ישראל עומדים לצאת ממצרים ולהתחיל את חייהם כעם חופשי בריבונות הא-ל. "הנחילו את זכר הרגע הזה לילדיכם", אומר משה; אך אל תעשו זאת באופן סמכותני. עודדו את ילדיכם לשאול, לתהות, לחקור, לעיין, לנתח, לחפש. חירות פירושה דרור לנפש, לא רק לגוף. האיתנים באמונתם אינם צריכים לפחד לשאול. רק לחסרי הביטחון, שספקות נסתרים ומודחקים מכרסמים בהם, יש סיבה לפחד... אין עוד דת שכיבדה כל כך את השכל האנושי.

הרב, הלורד הפרופסור ג'ונתן זאקס. רבה הראשי של בריטניה לשעבר, איש אשכולות שעסק בהגות. חבר בית הלורדים הבריטי בעל תואר אבירות. היה פעיל בדיאלוג בין-דתי בממלכה ועסק בחשיבותה של האמונה היהודית בעולם המודרני, נושא שעליו חיבר ספרים רבים. הרב זקס הרבה להיפגש עם אנשי דת ופוליטיקאים בעולם ושאף ליצור דו-שיח בין הדתות כמו גם בין מנהיגי העולם. הוא ראה את תפקידו כפילוסוף המעורב בחיי המעשה וביקש להביא לידיעת מנהיגי העולם את הגישה היהודית, כפי שהוא רואה אותה, לשאלות הפילוסופיות הגדולות, כמו גם לסוגיות המוסריות העומדות על סדר היום.

נעים להכיר...

היכרות עם דמויות מרכזיות בעם היהודי

